

تعاون و کشاورزی، سال نهم، شماره ۳۵، پاییز ۱۳۹۹

بررسی عملکرد مالی شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان پس از

اجرای طرح خریدوفروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی

علیرضا صاحب‌دل علی جهانی^۱، محمد کاوسی کلاشمی^{۲*}، غلامرضا محفوظی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۱

چکیده

گسترش روزافزون شبکه‌های توزیع و فروش کالا از یک سو و از سوی دیگر، تنوع تأمین‌کنندگان داخلی و شیوه‌های متنوع تأمین کالا و نوسان قیمت‌ها موجب پیچیدگی در فرایند خرید کالا شده و مدیریت هزینه‌ها را ضروری کرده است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی عملکرد مالی شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان پس از اجرای طرح خریدوفروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی؛ به لحاظ روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات اسنادی بود. در راستای تحقق اهداف پژوهش، اطلاعات مالی ۹۱ واحد تعاونی در بازه‌ای هفت‌ساله (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶) بررسی و تجزیه و تحلیل شدند. روش تحقیق از نوع پس‌رویدادی (با استفاده از اطلاعات گذشته) بود. با توجه به ماهیت ترکیبی داده‌ها، از رگرسیون ترکیبی و از نرم‌افزار Eviews برای تجزیه و تحلیل آماری استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که نسبت بدهی به دارایی یا اهرم مالی، اندازه تعاونی، تسهیلات دریافتی تعاونی و متغیر موهومی زمان اجرای طرح تجمیع اثر معکوس (منفی) بر حقوق صاحبان سهام تعاونی‌ها طی بازه زمانی مورد مطالعه دارند. در این بین، اثر معکوس بدهی به دارایی، اندازه تعاونی و تسهیلات دریافتی به ترتیب، در سطح پنج، یک و یک درصد خطای آماری معنی‌دار است. همچنین طی این بازه زمانی، سرمایه تعاونی، فروش تعاونی، نسبت جاری تعاونی و نسبت آبی تعاونی اثر مستقیم (مثبت) و معنی‌داری در سطح یک درصد خطا بر حقوق صاحبان سهام دارند.

واژه‌های کلیدی: فروش متمرکز، عملکرد مالی، تعاونی روستایی، داده‌های ترکیبی، استان گیلان

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۲. استادیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

mkavoosi@guilan.ac.ir

* نویسنده مسئول

۳. استادیار گروه حسابداری و اقتصاد، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

مقدمه

تعاون به صورت سنتی، از زمان‌های دور در جامعه ایران رایج بوده و ریشه در باورها، سنت‌ها، اعتقادات و فرهنگ مردم داشته است. همکاری‌های متقابل، ایجاد همبستگی و رفتارهای یاری‌گرانه اجتماعی و باصرفه اقتصادی سابقه طولانی در تحولات اجتماعی ایران دارد (سپهردوست و زمانی‌شبخانه، ۱۳۹۴). توسعه و رونق بخش کشاورزی به طور مستقیم بر توسعه اقتصادی ایران اثر مثبت دارد و به صورت غیرمستقیم با کاهش مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ از مشکلات کلان‌شهرها می‌کاهد. در این راستا، مشارکت کشاورزان در فرایند توسعه و استفاده از تعاونی‌ها به عنوان بستری برای سامان دادن به مشارکت‌های مردمی در مسیر توسعه اقتصادی بسیار حائز اهمیت است (انصاری و همکاران، ۱۳۹۴).

تجمع مردم و اهالی یک روستا در قالب یک شرکت تعاونی را تعاونی روستایی می‌نامند. موضوع فعالیت شرکت‌های تعاونی روستایی، کشاورزی و فعالیت‌های جانبی آن می‌باشد. از جمله مقاصد تشکیل تعاونی‌ها روستایی تجمع سرمایه‌ها، تأمین نهاده‌های مشترک کشاورزی به صورت عمده و استفاده از تخفیف در خرید آن و هماهنگی و هم‌افزایی در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی می‌باشد به طوری که بیشترین سود به کشاورزان برسد که زحمت اصلی تولید محصول را برعهده دارند. شرکت‌های تعاونی روستایی از قدیمی‌ترین نهادهای جدید موجود در روستاهای کشور می‌باشند که هم‌زمان با آغاز برنامه‌ریزی در ایران، به صورت مستقیم فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را شروع کرده و روستاییان را تحت تأثیر خود قرار داده‌اند. انگیزه‌های تأسیس و رواج شرکت‌های تعاونی روستایی، به‌خصوص بعد از اصلاحات ارضی، تحقق دو مسئله مهم اقتصادی و اجتماعی بوده است: یکی پرکردن خلاء ناشی از حذف مالک از محیط روستاها و دیگری کوتاه کردن دست واسطه‌ها و سلف‌خران از روستاها (مهدوی، ۱۳۹۳).

بخش تعاون با استفاده از همیاری و مشارکت جمعی بهره‌بردارن کشاورزی می‌تواند ابزار مناسبی را در راستای برقراری توسعه متوازن و عدالت همه‌جانبه در کشور فراهم آورد. تقویت تعاونی‌ها در بخش کشاورزی و اقتصاد روستایی نیازمند ایجاد سازوکارهای مشارکت نظام‌مند روستاییان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی است. برقراری این سازوکار می‌تواند با رونق فعالیتهای تولیدی مولد در سطح روستاها، ضمن ایجاد اشتغال و معیشت پایدار برای اقشار آسیب‌پذیر و کم‌درآمد در مناطق روستایی، زمینه عرضه محصولات کشاورزی و روستایی با قیمت مناسب را در صورت برخورداری از مدیریت انعطاف‌پذیر و همگرا در بازار رقابتی فراهم آورد (بلالی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Altman, 2015).

گفتنی است فرایند توسعه پایدار روستایی به شرایط و عوامل گوناگونی بستگی دارد که یکی از مهم‌ترین آنها، توسعه تعاونی‌های روستایی است که می‌تواند همراه با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط کار، تولید، زندگی، ارتقای سطح درآمد، ارائه خدمات و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری داشته باشد. به‌طورکلی، روستاییان و کشاورزان با انجام فعالیتهای حرفه‌ای بر اساس مشارکت، همکاری و تعاون می‌توانند کارایی خود را افزایش دهند و وضعیت خود را بهبود بخشند (کریم، ۱۳۹۴). تعاونی‌های روستایی آثار مهمی را از جنبه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی بر اعضا و توسعه روستاهای تحت نفوذ خود بر جا می‌گذارند. این نهادهای مردمی می‌توانند با ارتقای امکانات کشاورزان و روستاییان، توان تولید آنها را افزایش دهند تا بتوانند با بازدهی بیشتر و هزینه کمتر، محصولات خود را تولید و با قیمتی مطلوب‌تر، توزیع کنند و بفروشند (سلطانی‌مقدس و میرزاعلی، ۱۳۹۶).

تشکل‌های تعاونی با توجه به حدود پنج دهه تلاش پرفرازونشیب خود در پهنه جغرافیایی جامعه روستایی و ارائه خدمات به جامعه روستایی تحت پوشش خود و همکاری با دولت به عنوان بازوی اجرایی طرح‌های دولت در روستاها، در سال‌های اخیر،

به دلایل متعددی نظیر ضعیف بودن فرهنگ تعاون و تعاون‌گرایی در جامعه، خاستگاه دولتی به جای خاستگاه مردمی، ضعف منابع مالی و بی‌بهره‌بودن از حمایت‌های مالی مؤثر دولت (به‌ویژه تعاونی‌های فراگیر کشاورزی)، کثرت شرکت‌های تعاونی با اساسنامه‌های تقریباً مشابه و فعالیت موازی، دچار بحران‌های اقتصادی و مدیریتی شده‌اند که این عوامل باعث گردیده بسیاری از واحدهای تعاونی به دلیل زیان‌دیدگی‌ها در این سال‌ها، از اهداف و آرمان‌های مهم اساسنامه‌ای خود، یعنی تأمین نیاز اعضا و ارائه خدمات به آنها، دور شوند و موجبات نارضایتی سهامداران خود را فراهم نمایند.

در بسیاری از نقاط جهان، تعاونی‌ها منشأ ارائه خدمات در صحنه تجاری می‌باشند. آمارها نشان‌دهنده رشد فزاینده سهم انواع شرکت‌های تعاونی در فعالیت‌های اقتصادی کشورهای مختلف جهان و افزایش فزاینده درآمدها و منابع در این نوع از شرکت‌هاست (Gagliardi, 2010). شرکت‌های تعاونی سازمان‌های مشارکتی هستند که نشانه بارز در آنها دخالت دموکراتیک اعضا در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به اداره امور شرکت می‌باشد. اعضای شرکت تعاونی می‌بایست در تمام مراحل برنامه‌ریزی، از تصمیم‌گیری تا اجرا و ارزشیابی فعالیت‌ها، دخالت آشکار و داوطلبانه داشته باشند. در واقع، این خصیصه عضومدار بودن برنامه‌های شرکت‌های تعاونی است. با وجود این، هنوز در بسیاری از جوامع، شرکت‌های تعاونی یافت می‌شوند که بدون در نظر گرفتن آرا، نیازها و نظرات اعضا، برنامه‌های خود را تدوین می‌کنند.

شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان، به‌عنوان بزرگ‌ترین شکل مردم‌نهاد این استان، ۱۴۸ شرکت تعاونی روستایی با ۲۷۷۱۶۴ نفر عضو دارد که در سطح ۲۲۶۹ روستا فعالیت می‌کنند. این شبکه دارای ۱۵ اتحادیه شهرستانی و یک اتحادیه استانی و ۳۸۸۰۵ میلیون ریال سرمایه و ۴۲۷۰۲ میلیون ریال اندوخته قانونی است (آمارنامه کشاورزی، ۱۳۹۶). عمده‌ترین فعالیت‌های شبکه تعاونی روستایی استان گیلان در سال ۹۶ توزیع آرد روستایی (خبازی و خانه‌پزی)، توزیع کودهای شیمیایی تکلیفی و غیرتکلیفی، توزیع انواع

سموم دفع آفات نباتی، تولید بذر (برنج، گندم و جو)، خرید و فروش محصولات کشاورزی استان (برنج، چای، مرکبات، کیوی، فندق و ...) و حضور در تنظیم بازار میوه ایام پایانی سال بوده است. خرید تضمینی محصولات کشاورزی از دیگر وظایف شبکه تعاونی روستایی استان به شمار آمده است. سهم استان گیلان از خرید تضمینی مابشرتی در سال ۱۳۹۶ مقدار ۴۲۹۹ تن انواع محصولات کشاورزی و از خرید توافقی محصولات کشاورزی ۱۰۸۶۸۷ تن بود (همان، ۱۳۹۶).

در دنیای کنونی، با توجه به تنوع تأمین‌کنندگان، روش‌های مختلف تأمین کالا و خدمات و نوسان قیمت‌ها و نیز تدارک کالا و خدمات بسیار سخت و پیچیده‌تر شده است تا آنجا که موضوعاتی مانند تدارکات و خرید به‌موقع در این حوزه بسیار پراهمیت و مطرح هستند؛ از این‌رو، لازم است اتحادیه تعاونی روستایی استان (به‌عنوان تأمین‌کننده نهاده‌ها در شبکه) در مذاکره و برقراری ارتباط قوی باشد و بسیار منظم و ساختاریافته عمل کند. یکی از مسائل و موضوعات مهم در شبکه تعاون روستایی نیز تأمین و تدارک کالا و خدمات است. تنوع تأمین‌کنندگان و نوسان مداوم قیمت محصولات، روزبه‌روز بر پیچیدگی فرایند انتخاب تأمین‌کنندگان و برنامه‌ریزی خرید افزوده است. از سوی دیگر، مدیریت هزینه‌ها در این فرایند و کنترل جریان‌های مالی یکی دیگر از مسائل مهم در این حوزه تلقی می‌شود. در این راستا، طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی از سال ۱۳۹۴ در شبکه تعاونی روستایی استان گیلان انجام پذیرفت که هدف از اجرای آن دستیابی به عملکرد بهتر (سودآوری بیشتر) و اعمال نظارت بیشتر بر فعالیت شرکت‌های تعاونی بود. مسئول اصلی خرید کالا در طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی، اتحادیه تعاونی روستایی استان گیلان می‌باشد. اتحادیه استان با بررسی کیفیت کالاها و مقایسه قیمت‌ها و بررسی اصالت محصول در تعامل با سازمان‌های ناظر (سازمان جهاد کشاورزی استان، مدیریت حفظ نباتات استان و ...) بهترین و ارزشمندترین آنها را برای اتحادیه‌های تابعه

تهیه می‌نماید. شرکت‌های تعاونی فعال در سطح استان ملزم به تهیه کالای تدارک دیده توسط اتحادیه استان از طریق اتحادیه‌های شهرستانی می‌باشند و اقدام به خرید مستقیم کالا توسط شرکت تعاونی تخلف محسوب می‌شود. کنترل و نظارت بر روند صحیح اجرای طرح با اداره تعاون روستایی شهرستان می‌باشد. اتحادیه استان با تمامی شرکت‌های تعاونی از طریق اتحادیه‌های شهرستانی در ارتباط است و کالاهای مورد نیاز را در فصل زراعی پیش رو نیازسنجی می‌کند و به استناد برآورد انجام‌شده، با تأمین‌کنندگان سطح کشور وارد مذاکره می‌شود. هدف اصلی اتحادیه استان، تهیه به موقع کالا و خدمات برای واحدهای تعاونی سطح استان و رفع نیاز آنها جهت پاسخگویی به اعضا (روستاییان) است. کار خرید و تدارک کالا تعاملی و ارتباطی می‌باشد. اتحادیه تعاونی روستایی استان با برقراری ارتباط مناسب با اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی سطح استان از نیاز آنها به نهاده‌ها اطلاع می‌یابد، سپس با بررسی و جستجوی وسیع در بازار و شناسایی تأمین‌کنندگان، بهترین نهاده‌ها را از نظر کیفیت محصولات و قیمت انتخاب می‌نماید.

پس از گذشت چند سال از اجرای طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی در شبکه تعاونی روستایی استان گیلان، موفقیت این طرح در رسیدن به اهداف تعیین شده، از جمله بهبود عملکرد مالی تعاونی‌ها، ارزیابی نشده است. بر همین اساس، پژوهش حاضر با استفاده از اطلاعات مالی شبکه تعاونی روستایی استان گیلان طی بازه زمانی ۱۳۹۰-۹۶، در پی بررسی اثر اجرای طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی بر عملکرد مالی تعاونی‌های یادشده بود. ارزیابی عملکرد مالی شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان پس از اجرای طرح خرید و فروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی می‌تواند راهکارهای مؤثری در جهت بهبود عملکرد این شبکه فراهم آورد. همچنین بررسی دستیابی این طرح به اهداف ازپیش تعیین شده می‌تواند در تصمیم‌سازی‌های مرتبط با ادامه اجرا و نیاز به انجام اصلاحات در فرایند عملیاتی، مورد استفاده مدیران و برنامه‌ریزان شبکه قرار گیرد. باین تفاسیر،

مهم‌ترین فرضیه مورد بررسی در این پژوهش اثر معنی‌دار اجرای طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی بر عملکرد مالی شبکه تعاونی روستایی استان گیلان بود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در نگرش نئوکلاسیک، توازن بین نگرش اقتصادی و نگرش اجتماعی، چشم‌انداز موفقیت را ترسیم می‌کند و وقتی از یک منظر، سه جنبه کاری یک سازمان یعنی جنبه‌های فنی، اجتماعی و اقتصادی در تعامل با یکدیگر به تعادلی پویا برسند، عملکرد سیستم به وضعیت بهینه خواهد رسید. اگرچه در این نگرش، سازمان به عنوان یک سیستم شناخته نمی‌شود، ولی این گروه سعی کرده‌اند تا علاوه بر جنبه‌های فنی - اقتصادی، جنبه اجتماعی و رفتاری مدیریت را نیز مهم نشان دهند (Kunkel et al., 2007). دو جریان اصلی در سنجش عملکرد وجود دارد: نخست، دیدگاه اقتصادی که بر اهمیت عوامل خارجی بازار نظیر موضع رقابتی تأکید دارد و دوم، دیدگاه سازمانی که بر دیدگاه رفتاری و جامعه‌شناختی و سازگاری آنها با محیط استوار است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۴). ابعاد سنتی اندازه‌ها، که در تصمیم‌گیری مدیریتی برای اندازه‌گیری عملکرد سازمان به کار می‌روند، ابعاد مالی این اندازه‌ها هستند که به واسطه سیستم‌های حسابداری به وجود آمده‌اند و تصویری مناسب از عملیات و عملکرد سازمان ارائه می‌کنند.

پژوهشگران زیادی در مورد دلایل موفقیت یا عدم موفقیت شرکت‌های تعاونی تحقیق نموده‌اند. جمع‌بندی این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که از جمله عوامل موفقیت شرکت‌های تعاونی می‌توان به مشارکت اعضا، مدیریت پویای هیئت‌مدیره، روحیه جمع‌گرایی، برگزاری دوره‌های منظم آموزشی، میزان سطح تحصیلات، میزان سابقه مدیریتی و تنوع بخشی به کسب‌وکار اشاره نمود. همچنین عواملی نظیر ضعف بنیه مالی، ضعف نیروی انسانی، سطح پایین تحصیلات، عدم شناخت اصول تعاونی، عدم انطباق

دوره‌های آموزشی با نیاز اعضا، فقدان نظم سازمانی، نبود ساختار سازمانی کارآمد و فعالیت مدیران تعاونی در بخش خصوصی در عدم موفقیت شرکت‌های تعاونی تأثیرگذارند. در مورد عوامل اثرگذار بر موفقیت مالی شرکت‌ها و مؤسسات نیز پژوهش‌های فراوانی صورت گرفته است.

پالوچ و تیموری (۱۳۹۳) نشان دادند که کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش، کم‌توجهی به شرکت‌های تعاونی در طرح هدفمند کردن یارانه‌ها، بالابودن سود تسهیلات بانکی و عدم همکاری بانک‌ها در زمینه تسهیلات تکلیفی از جمله مشکلات و موانع پیش روی عملکرد مالی این تعاونی‌ها می‌باشند. درکل، یافته‌های محققان نشان می‌دهد که متغیرهایی همانند مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره، عملکرد اداره تعاون، آموزش اعضا، مشارکت اجتماعی، آگاهی از اصول تعاونی، رضایت از هیئت‌مدیره و اعتماد اجتماعی در مجموع قادرند ۶۱ درصد از تغییرات در زیان‌دهی تعاونی را پیش‌بینی کنند (عطائی و ایزدی، ۱۳۹۴). متغیرهای وابسته و مستقل پژوهش‌های پیشین داخلی در الگوسازی عملکرد مالی بنگاه‌ها را می‌توان در قالب جدول ۱ ارائه کرد.

جدول ۱. مرور پژوهش‌های داخلی صورت‌گرفته درخصوص الگوسازی عوامل اثرگذار بر

عملکرد مالی بنگاه‌ها

پژوهش	نویسندگان	سال	متغیر وابسته	متغیر مستقل
رابطه ارزشی تغییرات اهرم مالی در تبیین عملکرد عملیاتی	خدای پور و اسماعیلی	۱۳۹۰	بازده سهام	تغییرات اهرم مالی، تغییرات سود عملیاتی، تغییرات جریان وجه نقد عملیاتی، رشد دارایی‌ها
بررسی رابطه سودآوری و بازده با توجه به چرخه عمر و اندازه شرکت	رحمانی و همکاران	۱۳۹۰	بازده سهام	اندازه شرکت، عمر شرکت

متغیر وابسته	متغیر مستقل	سال	نویسندگان	پژوهش
درصد تغییر در دارایی، درصد تغییر در فروش، جمع بدهی به دارایی، درصد تغییر در هزینه عملیاتی به فروش	بازده حقوق صاحبان سهام	۱۳۸۲	خالقی مقدم و رحمانی	سودمندی ارقام صورت‌های مالی در پیش بینی سود
اندازه شرکت، اهرم مالی، ضریب تغییرات سود، ضریب تغییرات فروش	ریسک سهام	۱۳۹۲	مهرانی و همکاران	رابطه بین کیفیت سود، هموارسازی سود و ریسک سهام
اندازه شرکت، اهرم مالی	بازده مجموع دارایی‌ها بازده حقوق صاحبان سهام	۱۳۹۳	اسدی و یونخه القیانی	بررسی تأثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت‌ها
اهرم‌های مالی، جریان‌های نقدی آزاد، نسبت آنی، نسبت سود انباشته به دارایی، نسبت دارایی ثابت به کل دارایی‌ها	عملکرد مالی تنوع‌پذیری سهام	۱۳۹۳	نادری و امیر حسینی	بررسی تأثیر اهرم مالی و جریان‌های نقد آزاد بر تنوع‌پذیری سهام و عملکرد مالی شرکت‌ها
اندازه شرکت، سطح سرمایه	بازده حقوق صاحبان سهام	۱۳۹۴	کتابدار و قربانی	بررسی ارتباط بین عوامل مؤثر بر سودآوری و ویژگی‌های شرکت‌های بیمه‌ای غیر بورسی و بورسی

پژوهش	نویسندگان	سال	متغیر وابسته	متغیر مستقل
ارزیابی عملکرد با استفاده از نسبت‌های مالی به شیوه الگوریتم درخت تصمیم‌گیری	رضایی و امیر حسینی	۱۳۹۶	بازده حقوق صاحبان سهام بازده دارایی	نسبت‌های نقدینگی، نسبت‌های بدهی، نسبت‌های کارایی، نسبت سودآوری، نسبت‌های رشد
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و مدیریت سود واقعی	حاجی‌ها و چناری	۱۳۹۶	مدیریت سود	اندازه شرکت، اهرم مالی، نرخ بازده دارایی
تأثیر جریان‌های نقدی آزاد مازاد، نظام راهبری شرکتی و اندازه شرکت بر پیش‌بینی‌پذیری سود	ایزدی‌نیا و روح الهی	۱۳۹۶	جریان‌های نقدی عملیاتی	سود خالص، اندازه شرکت، نسبت بدهی به دارایی
تأثیر توانایی مدیریت در کنترل بحران مالی درون‌سازمانی و احتمال گزارشگری متقالبانه	کارشناسان و ممثلی	۱۳۹۷	بحران مالی	اندازه شرکت، اهرم مالی، رشد فروش، وجه نقد عملیاتی، عمر شرکت
رابطه بازده با سود و جریان‌های نقدی قبل و بعد از تجدید ارائه صورت‌های مالی	ناظمی و عبدلی	۱۳۹۸	بازده سهام	جریان نقدی آزاد، سود هر سهم، اقلام تعهدی

با استفاده از تجربه پژوهش‌های پیشین، متغیرهای توضیحی و کنترلی اثرگذار بر عملکرد مالی تعاونی‌ها شناسایی شدند و در برازش تابع عملکرد مالی شبکه تعاونی روستایی استان گیلان به کار رفتند. این متغیرها عبارت‌اند از: نسبت‌های مالی، اهرم مالی، سرمایه، میزان فروش، تسهیلات دریافتی، اندازه و عمر تعاونی.

روش‌شناسی پژوهش

بازه زمانی مورد مطالعه در این پژوهش سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ بود. در این بازه، صورت‌های مالی ۹۱ واحد تعاونی روستایی استان گیلان گردآوری و بررسی شد. از آنجاکه در پژوهش حاضر از داده‌های مربوط به سال‌های گذشته (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶) استفاده شده است، این پژوهش در گروه بررسی‌های پس‌رویدادی قرار می‌گیرد. با توجه به ماهیت ترکیبی داده‌ها، به‌منظور بررسی عوامل اثرگذار بر حقوق صاحبان سهام (ROE) به عنوان شاخص عملکرد مالی تعاونی‌های شبکه، از الگوسازی رگرسیون داده‌های ترکیبی استفاده شد. داده‌های ترکیبی پانل یا تابلویی، شامل مشاهداتی برای چندین بخش می‌باشند که در زمان‌های مختلف جمع‌آوری شده‌اند. یک الگوی داده‌های پانل حاوی اطلاعاتی در زمان و مکان است که شامل N مؤلفه T دوره زمانی می‌باشد. داده‌های تابلویی ترکیبی از داده‌های مقطعی و سری زمانی می‌باشند؛ یعنی اطلاعات مربوط به داده‌های مقطعی در طول زمان مشاهده می‌شود بدین صورت که چنین داده‌هایی دو بعد دارند که یک بعد مربوط به واحدهای مختلف در هر مقطع زمانی خاص است و بعد دیگر مربوط به زمان می‌باشد. هرگاه برای تمامی مقاطع، سری زمانی برابری وجود داشته باشد، این پانل، پانل متوازن و در غیر این صورت، پانل نامتوازن است (Baltagi, 2005). فرم کلی معادله رگرسیون در قالب الگوی داده‌های تابلویی به شکل زیر می‌باشد:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + w_{it} \quad (1)$$

$$w_{it} = u_i + v_t + e_{it}$$

در الگوی فوق، i شمارنده مقاطع شرکت‌های تعاونی و t شمارنده زمان (۱۳۹۰-۹۶) است. داده‌های مورد استفاده در الگوسازی پژوهش حاضر ماهیت ترکیبی متوازن دارند. باتوجه به وجود داده‌های سری زمانی به عنوان بخشی از داده‌های ترکیبی (پانل)

مورد استفاده در این پژوهش، ابتدا آزمون‌های مختلف ریشه واحد به منظور بررسی ایستایی (مانایی) سری‌های زمانی مورد مطالعه صورت گرفت، سپس آزمون بررسی وجود رابطه هم‌انباشتگی انجام شد. در گام‌های بعدی، آزمون F لیمر به منظور تشخیص نوع داده‌های ترکیبی و آزمون هاسمن برای انتخاب نوع الگو به کار گرفته شدند. در ابتدا، لازم بود مانایی متغیرها بررسی شود. معروف‌ترین آزمون‌های ریشه واحد داده‌های تابلویی، شامل IPS، LLC و فیشر، در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند.

چنانچه متغیرهای الگو ایستا باشند، تخمین‌های حاصل مشکل رگرسیون ساختگی را نخواهند داشت، اما در صورت نایستایی متغیرهای الگو، احتمال ایجاد رگرسیون ساختگی وجود دارد. برای اجتناب از وضعیت رگرسیون ساختگی، آزمون هم‌انباشتگی به عنوان یک پیش‌آزمون قابل استفاده است (Greene, 1993). به این ترتیب، تنها در شرایط وجود رابطه هم‌انباشتگی بین متغیرها می‌توان به نتایج رگرسیون اعتماد کرد. در برآورد الگوی داده‌های ترکیبی دو حالت کلی وجود دارد: ۱. عرض از مبدأ برای کلیه مقاطع یکسان است که در این صورت الگوی داده‌های تلفیقی مطرح است؛ ۲. عرض از مبدأ برای تمام مقاطع متفاوت است که به این حالت داده‌های ترکیبی گفته می‌شود. برای شناسایی دو حالت فوق از آزمونی به نام F لیمر یا چاو استفاده می‌شود؛ به عبارت دیگر، برای انتخاب بین روش‌های داده‌های تلفیقی و داده‌های ترکیبی، از آماره F لیمر استفاده می‌شود (مهرگان و رضایی، ۱۳۹۰). به منظور بررسی برتری الگوی اثرات ثابت (FEM) یا الگوی اثرات تصادفی (REM) از آزمون هاسمن استفاده شد. این آزمون بیان می‌دارد که تحت فرض عدم وجود همبستگی بین داده‌های مقطعی و سایر متغیرهای توضیحی، هر دو برآوردگر اثر ثابت و اثر تصادفی ناسازگارند ولی برآوردگر اثر ثابت ناکارا هم هست؛ اما در صورت وجود همبستگی بین داده‌های مقطعی و سایر متغیرهای توضیحی، اثر ثابت سازگار است اما اثر تصادفی ناسازگار می‌باشد (فقه مجیدی و ابراهیمی، ۱۳۹۳).

الگوی تجربی مورد استفاده در پژوهش حاضر به قرار زیر است:

$$\begin{aligned} \text{Ln ROE} = & a_0 + a_1 \text{Ln LEV} + a_2 \text{Ln FS} + a_3 \text{Ln FT} + a_4 \text{Ln RC} \\ & + a_5 \text{Ln RS} + a_6 \text{Ln RL} + a_7 \text{Ln R1} + a_8 \text{Ln R2} + a_9 \text{Dummy} \end{aligned} \quad (2)$$

در رابطه فوق، a_0 تا a_9 ضرایب رگرسیون، Ln عملگر لگاریتم طبیعی، ROE بازده حقوق صاحبان سهام یا بازده ارزش ویژه، LEV اهرم مالی، FS اندازه تعاونی، FT عمر تعاونی، RC سرمایه حقیقی تعاونی، RS فروش حقیقی تعاونی، RL تسهیلات دریافتی حقیقی، R1 نسبت جاری، R2 نسبت آنی و Dummy متغیر موهومی زمان اجرای طرح خرید و فروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی در شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان است.

بازده حقوق صاحبان سهام میزان کارایی یک شرکت در خلق سود خالص برای سهامداران را بررسی می‌کند. در واقع، این نسبت بیان می‌نماید که بنگاه اقتصادی به ازای هر یک واحد سرمایه‌گذاری سهامداران، چه میزان سود خالص نصیب آنها می‌کند. بازده حقوق صاحبان سهام مهم‌ترین معیار سنجش موفقیت شرکت در دستیابی به هدف مذکور است (تقوی، ۱۳۸۵). اهرم مالی عامل مشخص‌کننده توانایی مالی شرکت می‌باشد. اعتقاد بر این است که اهرم مالی درجه درماندگی مالی را افزایش می‌دهد (رحیمیان و توکل‌نیا، ۱۳۹۲). اندازه شرکت بیانگر حجم و گستردگی فعالیت شرکت است. غالباً شاخص‌هایی را مبین اندازه می‌دانند که عملکرد شرکت را نشان می‌دهند نه ظرفیت فیزیکی آن را. اندازه شرکت به طرق مختلفی همچون: میزان فروش شرکت، ارزش روز یا دفتری مجموع دارایی‌های شرکت، ارزش بازار یا دفتری سهام عادی، ارزش بازار یا دفتری حقوق صاحبان سهام، نسبت قیمت به سود و ... اندازه‌گیری می‌شود (طرفی، ۱۳۸۵). در این پژوهش، اندازه شرکت از طریق لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های هر تعاونی اندازه‌گیری شد. نسبت جاری، که نسبت سرمایه در گردش نیز نامیده می‌شود، از حاصل تقسیم دارایی‌های جاری به بدهی‌های جاری به دست می‌آید. مفهوم نسبت جاری آن است که دارایی‌های جاری شرکت تا چه حد بدهی‌های جاری آن را پوشش می‌دهند. به بیان ساده، این نسبت

توانایی شرکت را در پرداخت بدهی‌های کوتاه‌مدت (جاری) از طریق دارایی‌های کوتاه‌مدت (جاری) نشان می‌دهد. برخی از تحلیل‌گران معتقدند عدد مناسب برای این نسبت یک است و اگر این نسبت کمتر از یک باشد، شرکت در پرداخت تعهدات کوتاه‌مدت خود دچار مشکل است (طالب بیدختی و فرجی، ۱۳۹۰). برای به‌دست آوردن نسبت آنی باید میزان دارایی‌های سریع نسبت به بدهی‌های جاری سنجیده شود. زمانی که نسبت آنی و به تبع آن نقدینگی کاهش یابد، احتمال درماندگی شرکت افزایش می‌یابد و شرکت نمی‌تواند بسیاری از پروژه‌های سودآور خود را اجرا کند (امینی و همکاران، ۱۳۹۰). متغیر موهومی زمان اجرای خرید و فروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ ارزش صفر و از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ ارزش یک را به خود گرفت.

داده‌ها و اطلاعات مربوط به این تحقیق به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول اطلاعات مربوط به ادبیات موضوعی و تحقیقات انجام‌شده در حوزه مربوطه می‌باشد؛ لذا با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای شامل کتب، مجلات هفتگی و ماهنامه‌ها، انتشارات مراکز تحقیقاتی و پژوهشی، پایان‌نامه‌های تحصیلی و رساله‌های تحقیقی مرتبط و مقالات لاتین، بخش نظری و ادبیات تحقیق جمع‌آوری، بررسی و تدوین گردید. دسته دوم شامل اطلاعات مربوط به فرضیات و متغیرهای تحقیق است. شایان ذکر است داده‌های مالی مورد نیاز این پروژه برای اولین بار در ارتباط با این تحقیق جمع‌آوری و بررسی شد. داده‌های مورد نیاز برای تحقق اهداف پژوهش (شامل بررسی اثر متغیرهای توضیحی و کنترلی مالی و اجرای طرح خرید متمرکز نهاده‌های کشاورزی بر عملکرد مالی شبکه تعاونی روستایی استان گیلان) نظیر صورت‌های مالی، خلاصه حساب، شاخص کالا و اسناد مالی واحدهای تعاونی از گزارش سالانه حسابرسی صورت‌های مالی واحدهای تعاونی موجود در سازمان تعاون روستایی استان گیلان و اتحادیه مرکزی نظارت و هماهنگی تعاونی‌های روستایی و کشاورزی ایران استخراج گردید. ناقص بودن اطلاعات موجود در سازمان مراجعه به واحدهای تعاونی را اجتناب‌ناپذیر نمود. پراکنش واحدهای تعاونی در سطح تمامی

شهرستان‌های استان گیلان و زمان‌بر بودن مراجعه به تعداد زیادی از آنها از اشکالات عمده تهیه اطلاعات بود که با مراجعه حضوری به بسیاری از این واحدها و جمع‌آوری برخی دیگر از صورت‌های مالی حسابرسی‌شده واحدهای تعاونی روستایی از سازمان تعاون روستایی استان گیلان و اتحادیه مرکزی نظارت و هماهنگی تعاونی‌های روستایی و کشاورزی ایران، داده‌های لازم جهت آزمون فرضیات استخراج گردید. در این باره، با جمع‌آوری ۷۹۳ صورت مالی از واحدها، بر اساس نیاز، ۶۳۷ صورت مالی ۹۱ واحد تعاونی به شرح یک واحد اتحادیه استانی، ۸ واحد اتحادیه شهرستانی و ۸۲ واحد شرکت تعاونی روستایی (که اطلاعات آنها از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ موجود بود) مبنای بررسی و پژوهش قرار گرفت. پس از جمع‌آوری صورت‌های مالی، کار استخراج داده‌ها و ثبت و ضبطشان آغاز شد و بانک اطلاعاتی جامعی از آن به دست آمد که پژوهش حاصل نتیجه کار روی داده‌های مذکور می‌باشد. داده‌های جمع‌آوری‌شده با نرم‌افزار Excel محاسبه شدند و برای تجزیه و تحلیل از نرم‌افزار Eviews استفاده گردید.

نتایج و بحث

به منظور برازش الگوی رگرسیون ترکیبی، در گام نخست، برقراری فرض نرمال بودن متغیر وابسته (LROE) با استفاده از آزمون اندرسون-دارلینگ (AD) صورت گرفت. نتایج آزمون AD ($P\text{-Value} < 0/005$) نشان داد که LROE نرمال نمی‌باشد (رد فرض صفر این آزمون مبنی بر نرمال بودن متغیر وابسته)؛ از این رو، با استفاده از تبدیل جانسون، این متغیر نرمال شد ($P\text{-Value}$ آزمون AD پس از تبدیل، برابر با ۰/۱۲۵). در گام دوم، به منظور بررسی ویژگی آماری متغیرهای پژوهش، بررسی وجود ریشه واحد در سری‌های تابلویی با استفاده از چهار آزمون مختلف صورت گرفت (جدول ۲).

جدول ۲. آزمون بررسی وجود ریشه واحد در متغیرهای پژوهش

PP-Fisher	ADF-Fisher	IPS	LLC	آزمون متغیر
۴۲۶/۵۱ (۰/۰۰)	۳۳۶/۳۹ (۰/۰۰)	-۵/۶۶ (۰/۰۰)	-۱۹/۶۵ (۰/۰۰)	اهرم مالی (LLEV)
۴۷۸/۴۲ (۰/۰۰)	۳۶۱/۷۲ (۰/۰۰)	-۶/۶۹ (۰/۰۰)	-۲۲/۰۱ (۰/۰۰)	اندازه تعاونی (LFS)
۲۴۶/۵۴ (۰/۰۰)	۱۸۴/۹۵ (۰/۰۰)	-۱/۳۱ (۰/۰۹)	-۸/۲۳ (۰/۰۰)	عمر تعاونی (LFT)
۴۸۵/۰۹ (۰/۰۰)	۳۴۹/۷۵ (۰/۰۰)	-۶/۲۳ (۰/۰۰)	-۲۰/۰۱ (۰/۰۰)	سرمایه تعاونی (LRC)
۴۵۹/۶۱ (۰/۰۰)	۳۵۴/۵۷ (۰/۰۰)	-۶/۷۵ (۰/۰۰)	-۲۱/۵۸ (۰/۰۰)	فروش تعاونی (LRS)
۳۷۰/۲۵ (۰/۰۰)	۳۰۲/۹۸ (۰/۰۰)	-۸/۱۹ (۰/۰۰)	-۳۹/۱۵ (۰/۰۰)	تسهیلات دریافتی تعاونی (LRL)
۳۶۶/۷۲ (۰/۰۰)	۳۰۸/۰۵ (۰/۰۰)	-۴/۹۳ (۰/۰۰)	-۱۷/۳۴ (۰/۰۰)	نسبت جاری (LR1)
۴۷۷/۳۲ (۰/۰۰)	۳۶۵/۵۱ (۰/۰۰)	-۶/۹۷ (۰/۰۰)	-۲۳/۳۵ (۰/۰۰)	نسبت آنی (LR2)
۴۹۸/۹۰ (۰/۰۰)	۴۰۰/۳۶ (۰/۰۰)	-۸/۳۴ (۰/۰۰)	-۲۸/۱۸ (۰/۰۰)	حقوق صاحبان سهام (LROE)

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج مبین رد فرض صفر مبنی بر وجود ریشه واحد در تمامی آزمون‌های چهارگانه در سطح ۵ درصد آماری برای تمامی متغیرهای پژوهش می‌باشد (به جز آزمون IPS برای متغیر عمر تعاونی که سطح معنی‌داری آن ۱۰ درصد است)؛ از این رو، می‌توان ادعا کرد که متغیرهای پژوهش در سطح داده، ایستا می‌باشند.

در گام سوم، به منظور بررسی وجود هم‌جمع‌ی میان متغیرهای پژوهش، از آزمون کائو^۱ استفاده شد. با توجه به سطح احتمال آماره محاسباتی این آزمون (۰/۰۰)، فرض صفر مبنی بر عدم وجود هم‌جمع‌ی رد می‌شود؛ از این رو، می‌توان ادعا کرد که رابطه بلندمدت بین متغیرهای توضیحی الگو وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳. بررسی وجود هم‌جمع‌ی میان متغیرهای پژوهش.

آزمون	آماره محاسباتی	سطح احتمال	نتیجه
کائو	-۱۱/۰۳	۰/۰۰	رد فرض صفر مبنی بر عدم وجود هم‌جمع‌ی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در گام چهارم، به منظور بررسی برقراری اثرات ثابت با استفاده از آزمون چاو^۲، ابتدا الگوی اثرات ثابت برآورد شد. محاسبه آماره F لیمر روی خروجی این الگو نشان داد که فرض صفر مبنی بر تلفیقی بودن داده‌ها رد می‌شود؛ از این رو، تابلویی (ترکیبی) بودن داده‌ها تأیید می‌شود و الگوی اثرات ثابت بر الگوی حداقل مربعات تجمیع‌شده برتری دارد (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی برقراری اثرات ثابت با استفاده از آزمون چاو

آماره	آماره محاسباتی	سطح احتمال	نتیجه
چاو	۲۱/۸۲	۰/۰۰	ترکیبی بودن داده‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش

1. Kao
2. Chow

در گام پنجم، به منظور بررسی برقراری اثرات تصادفی با استفاده از آزمون هاسمن، ابتدا الگوی اثرات تصادفی برآورد شد. نتایج این آزمون نشان داد که فرض صفر مبنی بر برقراری اثرات تصادفی (برتری الگوی اثرات تصادفی در مقابل اثرات ثابت) رد می‌شود (جدول ۵).

جدول ۵. بررسی برقراری اثرات تصادفی با استفاده از آزمون هاسمن

آزمون	آماره محاسباتی	سطح احتمال	نتیجه
هاسمن	۴۱/۹۰	۰/۰۰	برتری الگوی اثرات ثابت در مقابل اثرات تصادفی

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

نتایج برازش الگو با اثرات ثابت در جدول ۶ ارائه شده است. ضریب تعیین (R^2) و ضریب تعیین تعدیل شده ($\bar{R}^2$) الگوی برازش شده به ترتیب ۹۳/۷۳ و ۹۲/۵۷ درصد می‌باشد. مقدار آماره F محاسباتی آزمون معنی‌داری کلی رگرسیون برابر با ۸۰/۴۱ است که با توجه به سطح احتمال آن (۰/۰۰)، معنی‌داری کلی رگرسیون برآورد شده پذیرفته می‌شود. با توجه به وجود ناهمسانی واریانس در الگو، از روش تعدیلی وایت برای برازش استفاده شد.

جدول ۶. الگوی اثرات ثابت عوامل اثرگذار بر حقوق صاحبان سهام

متغیر توضیحی	ضریب رگرسیون	آماره t	سطح احتمال
اهرم مالی	-۰/۰۴	-۲/۰۹	۰/۰۴
اندازه تعاونی	-۰/۰۱	-۳/۰۷	۰/۰۰
عمر تعاونی	۰/۹۲	۱/۵۲	۰/۱۳
سرمایه تعاونی	۰/۲۷	۵/۲۱	۰/۰۰
فروش تعاونی	۰/۰۲	۲/۵۷	۰/۰۱
تسهیلات دریافتی تعاونی	-۰/۰۱	-۲/۹۶	۰/۰۰
نسبت جاری	۰/۵۲	۱۲/۸۲	۰/۰۰
نسبت آنی	۰/۰۹	۳/۴۲	۰/۰۰
متغیر موهومی زمان	-۰/۰۲	-۰/۴۷	۰/۶۴
اجرای طرح			
عرض از مبدأ	-۳/۹۱	۱/۵۹	۰/۱۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

نتایج نشان داد که نسبت بدهی به دارایی یا اهرم مالی، اندازه تعاونی، تسهیلات دریافتی تعاونی و متغیر موهومی زمان اجرای طرح تجمیع اثر معکوس (منفی) بر حقوق صاحبان سهام تعاونی‌ها طی بازه زمانی مورد مطالعه دارند. در این بین، اثر معکوس بدهی به دارایی، اندازه تعاونی و تسهیلات به ترتیب، در سطح پنج، یک و یک درصد آماری معنی‌دار بود.

اثر معکوس و معنی‌دار اهرم مالی بر عملکرد مالی بنگاه‌ها در مطالعات زیر نیز به دست آمده است: سیدنژاد فهیم و آقایی (۱۳۸۱)، یعقوب‌نژاد و همکاران (۱۳۸۸)، دیویدسون و دیویتا (Davidson and Dutia, 1991)، بالانتین و همکاران (Ballantine et al., 1993)، هلمز و همکاران (Holmes et al., 1994)، چهاب (Chehab, 1995)، هوگز (Hughes, 1997)، لین و رووی (Lin & Rowe, 2006)، چن و استرانگ (Chen & Strange, 2005)، ایروتس (Eriotis, 2007)، دمیترو و پریم (Dimitrov and Prem, 2008)، آچیمپنگ و همکاران (Acheampong et al., 2014). از سوی دیگر، نتایج پژوهش بی و ویجواردانا (Bei & Wijewardana, 2012) و جاندیک و ماخيجا (Jandik & Makhija, 2005) نشان داد که بین نرخ بالای رشد سود با اهرم مالی رابطه مثبتی وجود دارد.

در خصوص اثر اندازه شرکت بر عملکرد مالی، مطالعات سجادی و همکاران (۱۳۸۶) و کریمی (۱۳۹۰) به اثر منفی و معنی‌دار این متغیر بر عملکرد مالی بنگاه‌ها اشاره کردند. در مقابل، بخاری و همکاران (Bokhari et al., 2005)، کینکا و همکاران (Cinca et al., 2005) و آچیمپنگ و همکاران (۲۰۱۴) نشان دادند که ارتباط مثبت و معنی‌داری بین اندازه و عملکرد شرکت وجود دارد. از سوی دیگر، نتایج مطالعه فینی (Feeny, 2000) نشان داد که اندازه شرکت اثر چندانی بر عملکرد مالی ندارد.

مطالعه سیدنژاد (۱۳۸۱) ارتباط تسهیلات دریافتی بر عملکرد شرکت را معکوس و معنی‌دار گزارش کرد. همچنین دهقان دهنوی و همکاران (۱۳۹۶) رابطه بین نسبت تسهیلات به حقوق صاحبان سهام و شاخص‌های سودآوری را منفی و معنی‌دار گزارش کردند.

طی بازه زمانی مورد مطالعه، عمر تعاونی، سرمایه تعاونی، فروش تعاونی، نسبت جاری تعاونی و نسبت آنی تعاونی اثر مستقیم (مثبت) بر حقوق صاحبان سهام تعاونی‌ها داشتند. در این بین، اثر مستقیم سرمایه تعاونی، فروش تعاونی، نسبت جاری و نسبت آنی تعاونی در سطح یک درصد آماری معنی‌دار بود. اثر مستقیم و معنی‌دار نسبت جاری و نسبت آنی بر عملکرد مؤسسات در پژوهش‌های نمازی و شیرزاد (۱۳۸۴)، دیتریخ و اولسن (Dietrich & Olsen, 1985)، کاما (Kamath, 1989)، اسمیت و بیچمن (Smith & Begemann, 1997) نیز تأیید شد. در خصوص رابطه بین عمر و عملکرد مالی شرکت، پژوهش‌های باگوتی (Bhagwati, 1993)، بوسالینگام (Bhoothalingam, 1993) و نیف (Mnif, 2009) به اثر مثبت و معنی‌دار این متغیر بر عملکرد مالی بنگاه اشاره داشتند. مطالعات ارتیمور و همکاران (Ertimur et al., 2003) و کاپلان و نورتین (Kaplan and Norton, 2004) رابطه مثبت و معنی‌دار بین متغیر فروش و عملکرد مالی شرکت‌ها را تأیید کردند. محققان دیگری نیز به این نتیجه رسیدند که کیفیت سود می‌تواند تحت تأثیر نوسان‌پذیری فروش قرار گیرد. به‌طور کلی، هرچقدر نوسان‌پذیری فروش بیشتر باشد، عدم ثبات بیشتر است (Francis et al., 2004; Dechow & Dichev, 2002). همچنین نتایج تحقیق فتحی و توکلی (۱۳۸۸)، آلمیدا و همکاران (Almeida et al., 2004)، رحمن و همکاران (Raheman et al., 2010) و ادبول (Adebowale, 2014) نشان‌دهنده اثر مثبت و معنی‌دار متغیر سرمایه بر عملکرد مالی بنگاه است.

جمع‌بندی و پیشنهادها

نتایج این پژوهش نشان داد اهداف عملکردی (سودآوری) در شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان محقق نشده و خریدوفروش متمرکز با اهداف ازپیش‌تعیین‌شده و با استانداردها و تعاریف کلاسیک خریدوفروش متمرکز فاصله دارد، چراکه با راهبردهای تبیین‌شده (دسترسی آسان، تعدد مراکز توزیع و افزایش عملکرد) همخوانی ندارد.

افزایش تعداد واسطه‌ها، حتی به تعداد اندک، در بحث خرید متمرکز در شبکه، ضمن خارج کردن ابتکار عمل از دست مسئولان مستقیم هر واحد از واحدهای شبکه، آنها را ملزم به خرید از واسطه اولیه- اتحادیه استان- می‌نماید. ازسوی دیگر، بااینکه شبکه تعاونی‌های روستایی، شبکه‌ای یکپارچه و پیوسته می‌باشد، اما به دلیل اینکه هرکدام به تنهایی واحدهای حقوقی مستقلی هستند، در وهله نخست، ترجیحشان کسب منفعت و درآمد برای مجموعه خود است؛ به عبارت دیگر، شبکه در عین پیوستگی، چسبندگی لازم را به دلیل ماهیت ذاتی خویش ندارد.

عدم نظارت صحیح بر اجرای طرح، سوءمدیریت و اجبار در اجرای طرح به بی‌رغبتی مدیران واحدهای تعاونی دامن می‌زنند. نبود جنبه‌های انگیزشی برای متولیان، تأخیر و تعلل در بازگشت منابع مالی (چرخه وجه نقد) از جمله عواملی هستند که منجر به ناکامی طرح خرید متمرکز شده‌اند. به این فهرست دلایل دیگر نیز می‌توان افزود: نخست فراگیر نبودن و محدود بودن طرح به شبکه که در مغایرت آشکار با کارکرد توزیع متمرکز (که بر تعدد مراکز فروش و وفور محصولات و دسترسی آسان تأکید دارد) است و دوم عدم تطبیق طرح با راهبرد خریدوفروش متمرکز می‌باشد که این طرح را از لحاظ عملکردی ناموفق کرده و ادامه آن را قابل دفاع نمی‌کند.

با وجود همه این نقایص و فارغ از بحث عملکردی، طرح واجد مزیت‌هایی ازجمله فراهم نمودن خریدی راحت، اطمینان بالا از اصالت محصولات عرضه‌شده و توزیع

خوب برای جامعه هدف (کشاورزان) می‌باشد که مدیران و دست‌اندرکاران شبکه را قادر می‌سازد با بررسی بیشتر، درباره ادامه و یا توقف طرح تصمیم بگیرند.

با توجه به اینکه پژوهش حاضر عملکرد مالی را صرفاً پس از اجرای طرح خرید و فروش متمرکز بررسی کرده است، پیشنهاد می‌گردد مطالعات آتی دلایل عدم موفقیت طرح را بررسی نمایند تا با ارائه پیشنهادهای سازنده، شرایط بهبود و اصلاح طرح مذکور فراهم گردد. همچنین پیشنهاد می‌شود شناسایی نقاط قوت و ضعف اجرای طرح خرید متمرکز در تعاونی‌های روستایی استان گیلان مدنظر مدیران ارشد این شبکه قرار گیرد. آسیب‌شناسی اجرای این طرح نیز می‌تواند ضمن ارائه بازخورد مناسب به مدیران اجرایی، زمینه را برای رفع انحرافات احتمالی در فرایند عملیات اجرایی، بهبود عملکرد طرح و بسترسازی مناسب برای تحقق اهداف اولیه فراهم آورد. گفتنی است ایجاد سامانه‌های مدیریتی پایه شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان ضرورتی انکارناپذیر است؛ لذا پیشنهاد می‌شود، با استفاده از تجربه شرکت‌های مشاور و گروه‌های مدیریتی پیشرو، استقرار این سامانه‌ها به منظور بررسی برخط عملکرد و تحقق اهداف طرح‌هایی نظیر خرید متمرکز در دستور کار قرار گیرد.

منابع

- آمارنامه کشاورزی (۱۳۹۶). وزارت جهاد کشاورزی. دفتر آمار و فناوری اطلاعات.
- اسدی، غ.ح. و یوخنه القیانی، م.ی. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت‌ها. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۱(۴۱)، ۸۳-۱۰۳.
- امینی، پ.، محمدی، ک. و عباسی، ش. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر صدور گزارش مشروط حسابرسی: کاربرد روش شبکه عصبی. حسابداری مدیریت، ۴(۱۱)، ۲۵-۳۹.
- انصاری، ح.، جورابلو، م.، پورافکاری، ن. و هاشمیان‌فر، س.ع. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اعضای تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و مقایسه آن با

- تعاونی‌های تولیدی صنعتی در استان تهران. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۴ (۱۳)، ۱۰۰-۷۳.
- ایزدی‌نیا، ن. و روح‌الهی، و. (۱۳۹۶). تأثیر جریان‌های نقدی آزاد مازاد، نظام راهبری شرکتی و اندازه شرکت بر پیش‌بینی پذیری سود. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۹ (۳۶)، ۱۳۱-۱۴۹.
- بلالی، ح.، موحدی، ر. و نظری‌کمرودی، ج. (۱۳۹۶). ارزیابی عوامل اثرگذار در بهبود عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در شهرستان سوادکوه. پژوهش‌های روستایی، ۸ (۴)، ۵۷۷-۵۹۰.
- پالوج، م. و تیموری، م. (۱۳۹۳). مؤلفه‌های اقتصادی شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی از دیدگاه دست‌اندرکاران: چالش‌ها و راهکارها. روستا و توسعه، ۱۷ (۴): ۱۳۵-۱۵۴.
- تقوی، م. (۱۳۸۵). مدیریت مالی (جلد اول). تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- حاجی‌ها، ز. و چناری، ح. (۱۳۹۶). قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و مدیریت سود واقعی. پژوهش‌های حسابداری مالی، ۳۲ (۲)، ۳۳-۴۸.
- حیدری، ف.، نادری مهدی، ک.، یعقوبی فرانی، ا. و حیدری، ع. (۱۳۹۴). شاخص‌های شناسایی تعاونی‌های موفق کشاورزی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۴ (۱۴)، ۳۹-۶۰.
- خالقی مقدم، ح. و رحمانی، ع. (۱۳۸۲). سودمندی اقلام صورت‌های مالی غیر از سود در پیش‌بینی سود. مطالعات حسابداری، ۱۱ (۱)، ۱۰۹-۱۴۲.
- خدای‌پور، ا. و اسماعیلی، ا. (۱۳۹۰). رابطه ارزشی تغییرات اهرم مالی در تبیین عملکرد عملیاتی. دانش حسابداری، ۲ (۶)، ۶۵-۹۱.
- دهقان دهنوی، م.ع.، امیری، م. و شکرالله تبار آکنیج، م. (۱۳۹۶). تأثیر تسهیلات بانکی بر عملکرد صنعت خودروسازی. نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۴ (۲)، ۲۷-۴۸.

رحمانی، ع.، مسجد موسوی، م.س. و قیطاسی، ر.ا. (۱۳۹۰). بررسی رابطه سودآوری و بازده با توجه به چرخه عمر و اندازه شرکت. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، ۳ (۹)، ۱۰۴-۱۱۵.

رحیمیان، ن. و توکل‌نیا، ا. (۱۳۹۲). اهرم مالی و ارتباط آن با در ماندگی مالی و فرصت‌های رشد در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (روابط خطی و انحنایی). *حسابداری مالی*، ۵ (۲۰)، ۱۰۸-۱۲۹.

رضایی، ن. و امیرحسینی، ز. (۱۳۹۶). ارزیابی عملکرد با استفاده از نسبت‌های مالی به شیوه الگوریتم درخت تصمیم‌گیری. *راهبرد مدیریت مالی*، ۵ (۲)، ۱۸۵-۲۰۵.

سپهردوست، ح. و زمانی‌شبخانه، ص. (۱۳۹۴). بررسی نقش تعاونی‌ها در ایجاد انگیزه‌های مشارکتی و توسعه اقتصادی. *مطالعات ملی*، ۱۶ (۳)، ۱۲۱-۱۴۴.

سجادی، س.ح.، دستگیر، م.، فرازمنند، ح. و محمودی، و. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *تحقیقات اقتصادی*، ۴ (۸۰)، ۴۹-۷۳.

سلطانی مقدس، ر. و میرزاعلی، م. (۱۳۹۶). واکاوی اثرات اقتصادی-اجتماعی شرکت‌های تعاونی روستایی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان گنبد کاووس). *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۳۰، ۶۷-۱۰۳.

سیدنژاد فهیم، ر. و آقایی، م.ع. (۱۳۸۱). *نقش استقرار در سودآوری شرکت‌ها*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری. دانشگاه تربیت مدرس.

طالب‌بیدخی، ع. و فرجی، ف. (۱۳۹۰). بررسی مقایسه‌ای بین شاخص‌های سنتی نقدینگی و شاخص‌های نوین نقدینگی در بورس اوراق بهادار تهران-صنعت خودرو. *دانش مالی اوراق بهادار تهران*، ۱۱، ۵۵-۷۸.

طرفی، ش. (۱۳۸۵). *بررسی تأثیر اندازه، نوع صنعت و نسبت‌های سرمایه‌گذاری در پیش‌بینی توان بازپرداخت تسهیلات از دید کارشناسان بانک صادرات*. پایان‌نامه

- کارشناسی ارشد حسابداری. مؤسسه عالی بانکداری ایران. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- عطایی، پ. و ایزدی، ن. (۱۳۹۴). سازه‌های تأثیرگذار بر زیاندهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر استان فارس). علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱ (۱)، ۱۸۱-۱۹۶.
- فتحی، س. و توکلی، ی. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط بین مدیریت سرمایه در گردش با عملکرد بنگاه‌های اقتصادی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. بررسی‌های بازرگانی، ۳۶، ۱۰۴-۱۱۶.
- فقه‌مجیدی، ع. و ابراهیمی، ص. (۱۳۹۳). اقتصادسنجی کاربردی پانل دیتا با استفاده از *Eviews 8*. تهران: انتشارات نور علم.
- کارشناسان، ع. و ممشلی، ر. (۱۳۹۷). تأثیر توانایی مدیریت در کنترل بحران مالی درون‌سازمانی و احتمال گزارشگری متقلبانه. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۲۷، ۹۵-۱۰۸.
- کتابدار، ن. و قربانی، ب. (۱۳۹۴). بررسی ارتباط بین عوامل مؤثر بر سودآوری و ویژگی‌های شرکت‌های بیمه‌ای غیر بوردی و بوردی. کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد در قرن ۲۱. ۱۲ اسفند. تهران.
- کریم، م. ح. (۱۳۹۴). چالش‌های شبکه‌های تعاونی روستایی ایران. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۴ (۳)، ۱۷۳-۱۹۶.
- کریمی، م. (۱۳۹۰). بررسی برخی از عوامل مؤثر بر سودآوری شرکت‌های بیمه در ایران. هجدهمین همایش ملی و چهارمین سمینار بین‌المللی بیمه و توسعه. پژوهشکده بیمه. تهران.

مهدوی، م. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، جلد اول: شناخت مسایل جغرافیایی روستاها. تهران: انتشارات سمت.

مهرانی، س.، اسدی، ق. و گنجی، ح.ر. (۱۳۹۲). رابطه بین کیفیت سود، هموارسازی سود و ریسک سهام. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۱(۴۲)، ۱۱۵-۱۳۷.

مهرگان، ن. و رضایی، ر.ا. (۱۳۹۰). راهنمای ای ویوز ۷ در اقتصادسنجی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

نادری، م. و امیرحسینی، ز. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اهرم مالی و جریان‌های نقد آزاد بر تنوع‌پذیری سهام و عملکرد مالی شرکت‌ها. راهبرد مدیریت مالی، ۳(۱)، ۸۹-۱۱۱.

ناظمی، ح.ر. و عبدلی، م.ر. (۱۳۹۸). رابطه بازده با سود و جریان‌های نقدی قبل و بعد از تجدید ارائه صورت‌های مالی. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۴۱، ۶۹-۹۲.

نمازی، م. و شیرزاد، ج. (۱۳۸۴). بررسی رابطه ساختار سرمایه با سودآوری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران (با تأکید بر نوع صنعت). بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۴۲، ۷۵-۹۵.

یعقوب نژاد، ا.، سعدی، ع. و روضه‌ای، م. (۱۳۸۸). برآورد صرف ریسک بازار با در نظر گرفتن اهرم بازار در بورس اوراق بهادار تهران. تحقیقات مالی، ۲۸، ۱۰۵-۱۲۰.

Acheampong, P., Agalega, E., & Shibu, A.K. (2014). The effect of financial leverage and market size on stock returns on the Ghana stock exchange: evidence from selected stocks in the manufacturing sector. *International Journal of Financial Research*, 5(1), 125-134.

- Adebowale, N.S. (2014). *Effect of working capital management and financial constraints on corporate performance*. Doctoral dissertation. Univeristi Utara. Malaysia.
- Almeida, H., Campello, M., & Weisbach, M.S. (2004). The cash flow sensitivity of cash. *The Journal of Finance*, 59(4), 1777-1804.
- Altman, M. (2015). Cooperative organizations as an engine of equitable rural economic development. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 3(1), 14-23.
- Ballantine, J.W., Cleveland, F.W., & Koeller, C.T. (1993). Profitability, uncertainty, and firm size. *Small Business Economics*, 5, 87-100.
- Baltagi, B.H. (2005). *Econometric analysis of panel data* (3rd Edition). New York: John Wiley and Sons Inc.
- Bei, Zh., & Wijewardana, W.P. (2012). Financial leverage, firm growth and financial strength in the listed companies in Sri Lanka. *Social and Behavioral Sciences*, 40(18), 709-715.
- Bhagwati, J.N. (1993). *India in transition: freeing the economy*. Oxford: Oxford University Press. 12-351.
- Bhoothalingam, S. (1993). *Reflections on an era: memoirs of an Indian civil servant*. Madras: Affiliated East-West Press.
- Bokhari, J., Hudson, R. & Keasey, K. (2005). The predictive ability and profitability of technical trading rules: does company size matter?. *Economics Letters*, 86, 21-27.

- Chehab, A.F. (1995). *Essays on the determinants of capital structure*. University of New Orleans. USA
- Chen, J., & Strange, R. (2005). Determinants of capital structure: evidence from Chinese listed companies. *Economic Change and Restructuring*, 38, 11-35.
- Cinca, C., Molinero, M., & Larraz, G. (2005). County and size effects in financial ratios: a European perspective. *Global Finance Journal*, 16, 26-47.
- Davidson, W.N., & Dutia, D. (1991). Debt, liquidity and profitability problems in small firms. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 3, 53-64.
- Dechow, P., & Dichev, I. (2002). The quality of accruals on earnings: the role of accrual estimation errors. *Accounting Review*, 77, 35-59.
- Dietrich, J., & Olsen, C. (1985). Vertical information transfers: the association between retailers' sales announcements and suppliers' security returns. *Journal of Accounting Research*, 23, 144-166.
- Dimitrov, V., & Prem, C.J. (2008). The value-relevance of change in financial leverage beyond growth assets and GAAP earning. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 23(2), 191-223.
- Eriotis, N. (2007). How firm characteristics affect capital structure: an empirical study. *Managerial Finance*, 33(5), 321-331.

- Ertimur, Y., Livnat, J., & Martikainen, M. (2003). Differential market reactions to revenue and expense surprises. *Review of Accounting Studies*, 8, 185-211.
- Feeny, S. (2000). *Determinants of profitability, an empirical investigation using Australian tax entities*. Australia, Melbourne Institute. Working Paper No. 1.
- Francis, J., LaFond, R., Olsson, P., & Schipper, K. (2004). Costs of equity and earnings attributes. *Accounting Review*, 79, 967-1010.
- Gagliardi, F. (2010). Financial development and the growth of cooperative firms. *Small Business Economics*, 32 (4), 439-464.
- Greene, W.H. (1993). *Econometric analysis*. New York: Macmillan Press.
- Holmes, S., Dunstan, K., & Dwyer, D. (1994). The cost of debt for small firms: evidence from Australia. *Journal of Small Business Management* (January), 27-35.
- Hughes, A. (1997). Finance for SMEs: A U.K. Perspective. *Small Business Economics*, 9, 151-166.
- Jandik, T., & Makhija, A. (2005). Leverage and the complexity of takeovers. *Financial Review*, 40(1), 95-112.
- Kamath, R. (1989). How useful are common liquidity measures?. *Journal of Cash Management*, 9, 24-28.

- Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (2004). *Strategy map: converting intangible assets to tangible outcomes*. Boston: Harvard Business School Press.
- Kunkel, S., Rosenqvist, U., & Westerling, R. (2007). Quality improvement designs are related to the degree of organization of quality systems: an empirical study of hospital departments. *Health Policy*, 84(2-3), 191-199.
- Lin, S., & Rowe, W. (2006). Determinants of the profitability of China's regional SOEs. *China Economic Review*, 17(2), 120-141.
- Mnif, A. (2009). *Corporate governance and management earnings forecast quality: evidence from French IPOS*. Working Paper. University of Sfax, High School of Commerce, Sfax.
- Raheman, A., Afza, T., Qayyum, A., & Bodla, M.A. (2010). Working capital management and corporate performance of manufacturing sector in Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 47(1), 156- 169.
- Smith, M.B. & Begemann, E. (1997). Measuring associations between working capital and return on investment. *South African Journal of Business Management*, 28(1): 1-5.

Investigation of Financial Performance of Rural Cooperatives Network of Guilan Province After Implementation of Centralized Agricultural Purchase and Sale Plan

A. Sahebdel Alijahani¹, M. Kavooosi-Kalashami^{2*}, Gh. Mahfoozi³

Received: 20 Jan, 2020

Accepted: 21 Nov, 2020

Abstract

Expansions of distribution and sales networks as well as diversification of domestic suppliers and diversified supply methods and also, price fluctuations make purchasing process complex and cost management necessary. The main purpose of this study is to investigate the financial performance of rural cooperatives network of Guilan province after implementation of centralized agricultural purchase and sale plan. This research is applied in terms of purpose, descriptive-analytical in terms of research method and the documentary method of data collection is also used. In order to fulfill the research objectives, the financial information of 91 cooperative units was studied and analyzed over a seven-year period from 2011 to 2016. The research methodology is a post-event type (using past information). Due to the panel nature of the data, panel regression and Eviews software were used for statistical analysis. The results showed that the ratio of debt to asset or financial leverage, size of cooperative, cooperative loans, and dummy variable for mentioned plan implementation had an indirect (negative) effect on cooperative ROE during the understudy period. Meanwhile, the negative effect of leverage, size and loans was statistically significant at the five, one and one percent levels, respectively. Also, during the study period, cooperative capital, cooperative sales, cooperative current ratio and cooperative futures ratio had a direct (positive) and statistically significant effect on ROE at one percent level.

Keywords: Centralized Sales, Financial Performance, Rural Cooperatives, Panel Data, Guilan Province

---

1. Msc Student of Rural Development, Department of Agricultural Economics, University of Guilan, Rasht, Iran

2. Assistant Professor, Department of Agricultural Economics, University of Guilan, Rasht, Iran

*Corresponding Author

mkavooosi@guilan.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Accounting and Economics, University of Guilan, Rasht, Iran